

UDK 327.8:327.54(470)
Bibliid 0543-3657, 76 (2025)
God. LXXVI, br. 1194, str. 421-441
Pregledni naučni rad
Primljen: 06. 03. 2025
Revidiran: 09. 04. 2025.
Prihvaćen: 12. 06. 2025.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2025.76.1195.1
CC BY-SA 4.0

Zoran M. MARJANOVIĆ¹ i Marija MIĆOVIĆ²

Koncept odvrtaćanja Ruske Federacije u posthladnoratovskom periodu³

SAŽETAK

Odvraćanje u Ruskoj Federaciji detaljno je regulisano u strategijskim dokumentima, što je obrađeno u prvoj celini ovog istraživanja. Javnost propisivanja postupaka oružanih snaga, službi bezbednosti i spoljne politike Ruske Federacije prema pretnjama državi, kao i najave njihovog delovanja od političke i vojne elite ove velike sile, jedna je od karakteristika koje već decenijama oslikavaju način odvrtaćanja Ruske Federacije. Koncepti odvrtaćanja Ruske Federacije prilagođavani su aktuelnim pretnjama, mogućnostima i informaciono-tehnološkom napretku, jer tromost u praćenju promena složenih sistema teško može da proprati brze promene u razvoju, vrstama i količini upotrebljivog naoružanja, oruđa i drugih sistema odvrtaćanja za koje su vrlo često potrebne decenije razvoja. Ovaj nedostatak kompenzuje se angažovanjem službi bezbednosti, odnosno brzim prilagođavanjem neobaveštajnih aktivnosti službi bezbednosti u političkim, ekonomskim, propagandnim, paravojnim i drugim aktivnostima, sa posebnim akcentom na odvrtaćanje u informacionom domenu. S obzirom na to da se još od zaključaka Huverove komisije iz 1954. godine koncept „fer igre“ mora preispitati ukoliko Sjedinjene Američke Države žele da prežive, mora se naučiti

¹ Univerzitet odbrane, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, e-mail: marjanovic.cole.zoran@gmail.com, ORCID: 0009-0001-0087-3106.

² Naučni saradnik, Kriminalističko-polijski univerzitet, Beograd, e-mail: marijablagojevic@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6250-0276.

³ Naučni rad predstavlja rezultate naučnog istraživanja autora, a ne institucije u kojoj su zaposleni.

podmetati, sabotirati i uništiti neprijatelje pametnijim, sofisticiranijim i efikasnijim metodama od onih koje se koriste protiv SAD.

Ključne reči: strategija, odvrtaćanje, koncept odvrtaćanja, služba bezbednosti, neobaveštajna aktivnost

The Concept of Deterrence of the Russian Federation in the Post Cold War Period

SUMMARY

Deterrence in the Russian Federation is regulated in detail in strategic documents, which is covered in this research. The public prescription of the actions of the armed forces, security services and foreign policy of the Russian Federation in relation to threats to the state, as well as the announcement of their actions by the political and military elite of this great power, is one of the characteristics that have characterized the deterrence methodology of the Russian Federation for decades. The deterrence concepts of the Russian Federation have been adapted to current threats, opportunities and information-technological progress, because the sluggishness in monitoring changes in huge systems, which can hardly keep up with rapid changes in development, types and quantity of usable weapons, tools, etc. systems of deterrence, which very often require decades of development, but this deficiency is compensated by the rapid adaptation of the non-intelligence activities of the security services in the political, economic, propaganda, paramilitary, etc. activities with a special emphasis on deterrence in the information domain. Considering that ever since the conclusions of the Hoover Commission in 1954, that if the United States of America wants to survive, the concept of „fair play“ must be reconsidered, that is, it must be learned to subvert, sabotage and destroy the enemies with smarter, more sophisticated and more effective methods than those which are used against the USA.

Key words: strategy, deterrence, concept of deterrence, security service, non-intelligence activity.

Uvod

Predmet ovog istraživanja predstavlja ispitivanje koncepta odvrtaćanja Ruske Federacije (u daljem tekstu: RF) u posthladnoratovskom periodu, sprovedenog naučnom deskripcijom odvrtaćanja kroz strategijska dokumenta u RF koja regulišu ovu oblast, zatim sagledavanjem najperspektivnijih načina odvrtaćanja RF, uključujući i upotrebu *službi bezbednosti* RF.⁴

⁴ U daljem tekstu koristi se termin *službe bezbednosti*, koji je korišćen u Republici Srbiji i odnosi se na tajne službe i obaveštajnog, ali i kontraobaveštajnog karaktera.

U istraživanju je ispitivano koji najviši strateški dokumenti propisuju odvrtaćanje, kao i transformaciju strategija odvrtaćanja u RF. Ovde su sagledani načini odvrtaćanja u najvažnijim strateškim dokumentima RF. Pored toga, kroz pomenuta dokumenta prepoznaju se, identifikuju ključne snage za sprovođenje odvrtaćanja prema konstatovanim izazovima, rizicima i pretnjama definisanim u najvišim strateškim dokumentima RF. Ustanovljavanjem instrumenata za sprovođenje odvrtaćanja dolazimo do najbitnijih aktivnosti koje organizuju ili u kojim učestvuju službe bezbednosti. Radi se o *neobaveštajnim aktivnostima* koje uglavnom predstavljaju oblik prisile u sprovođenju spoljne politike države putem ovih aktivnosti.⁵ Kada je neophodno suzbiti različite oblike izazova, rizika i pretnji koji utiču na nacionalnu bezbednost države, prvo je neophodno identifikovati ih, pa zatim im se suprotstavljati na adekvatan način kompetentnim snagama i sredstvima. Kada se radi o zlonamernom uticaju i obmanama neprijatelja (ili prijatelja, saveznika?), jako je teško ustanoviti da li je identifikovan izazov, rizik, pretnja, pa tada neprijateljske informacione operacije predstavljaju važan uzrok propusta u procenama političkog rukovodstva i druge publike. Ovo istraživanje utvrđuje koliko moć imaju službe bezbednosti prilikom realizacije odvrtaćanja, kao i do kojih sve negativnih posledica može dovesti greška u realizaciji ovih aktivnosti. Trka u naoružanju promenila je svoju prirodu, kako tranzicijom u sajber prostor, tako i kroz nadmudrivanja u upotrebi novih sredstava ili kroz upotrebu različitih vrsta neobaveštajnih aktivnosti. Specifičnosti koje su karakteristične za nove okolnosti su iznalaženje novih rešenja kako u razvoju naoružanja, ratne tehnike, letelica, tako i drugih vojnih i nevojnih sredstava i opreme koji će uticati na promenu kompletnih strategija odvrtaćanja, ali i doktrina upotrebe jedinica ili uopšte upotrebljivosti nekih borbenih sistema. Najbolji primeri za to su razvoj supersoničnih raketa koje nisu dostupne drugima, razvoj bespilotnih letelica – dronova, informacionih i telekomunikacionih tehnologija i sl.

Odvrtanje u strateškim dokumentima Ruske Federacije

Odvrtanje je pojam koji je vrlo nejasan i težak za merenje. Da bi se sprovelo ispitivanje primene od strane RF, neophodno je primeniti teorijski okvir odvrtaćanja. U sledećem poglavlju odredićemo značenje pojma uz pomoć dobro poznatih teorija odvrtaćanja. Primenjujući ove teorije u

⁵ Neobaveštajne aktivnosti su sintagma koju u Republici Srbiji koriste Milošević, 2005; Mijalkovski i Konatar, 2010; Mijalković 2011; Bajagić, 2013; 2015; Trbojević, 2017; Labović i Marjanović, 2021; Marjanović, 2022. i dr. Ovaj termin često izjednačavaju sa subverzivnim aktivnostima, mada je subverzija uži pojam od neobaveštajne aktivnosti službi bezbednosti, dok se za ove aktivnosti na Zapadu koristi termin „tajne akcije – operacije“, a na Istoku je najpribližnije određenje „aktivne mere“ ili „mere podrške“ i sl. Uglavnom je vezan za aktivnosti spoljne politike države.

empirijskom istraživanju, nadam se da ćemo uspeti da sagledamo da li i u kojoj meri RF sprovodi odvrćanje i popuštanje.

U Rečniku srpskog jezika „strategija je definisana kao grana ratne veštine koja se bavi pripremom i vođenjem rata u celini. Uopšte predstavlja veštinu vođenja borbe, suprotstavljanja, delovanja, nastupanja. Dok strategijski se odnosi na strategiju i stratege, važan za sprovođenje ratnog plana, na način stratega, kako strateg postupiti“ (Vujanić i sar., 2011, 1251). U Ruskoj Federaciji predsednik donosi Ukaz o proglašenju Strategije nacionalne bezbednosti (eng. *National Security Strategy*; rus. *Стратегия национальной безопасности*), koja predstavlja osnovne smernice za postupanje svih segmenata društva i države (Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, 2021).

Strategijsko odvrćanje opisano je u vojnenciklopedijskom rečniku Ministarstva odbrane Ruske Federacije i predstavlja koordinirani sistem vojnih i nevojnih (političkih, diplomatskih, pravnih, ekonomskih, ideoloških, naučno-tehničkih i dr.) mera preduzetih uzastopno ili istovremeno u cilju odvrćanja vojnih akcija, koje povlače za sobom štetu strategijskog karaktera (Bruusgaard, 2016). Strategijsko odvrćanje je usmereno na stabilizaciju vojno-političke situacije, kako bi uticali na protivnika u unapred određenom okviru, ili za deeskalaciju vojnog sukoba. Predmeti na koje treba uticati kroz strategijsko odvrćanje mogu biti vojno-političko vođstvo i stanovništvo potencijalne protivničke države (ili koalicije država). Strategijske mere odvrćanja sprovode se kontinuirano, kako u miru, tako i u ratu. Koncept strategijskog odvrćanja stoga se zasniva na nizu različitih izvora. Komponente koncepta, odnosno delovi, jesu nuklearno odvrćanje, nenuklearno odvrćanje i nevojno odvrćanje. Koncept je još uvek u fazi izrade i njegova korisnost je još uvek u upotrebi o kojoj se raspravljalo među ruskim teoretičarima. Ipak, ovakva kombinacija ideja pruža uvid u to kako Ruska Federacija može da sledi svoje strategijske ciljeve u budućnosti (Bruusgaard, 2016).

U RF strategijski razvoj je jasno uređen, počevši od Ustava Ruske Federacije, preko Federalnog zakona o bezbednosti, u kome se, između ostalog, definiše da predsednik utvrđuje Vojnu doktrinu Ruske Federacije (Forca i Stojković, 2014). U Ruskoj Federaciji bezbednost se posmatra kao preduslov razvoja države i društva. Strategija nacionalne bezbednosti Ruske Federacije usvojena je 12. maja 2009. godine i odnosi se na period do 2020. godine. Osnovna karakteristika ove strategije je da se smatra pokretačkim faktorom za razvoj nacionalne moći (ekonomije, kvaliteta života stanovnika, političke stabilnosti, jačanja odbrane i državne bezbednosti...). Treba imati u vidu da RF veliku pažnju u vojnoj strategiji obraća na zemlje u bliskom okruženju. Tako je ruska vojna intervencija 2008. godine u Gruziji imala za cilj da pošalje poruku Sjedinjenim Američkim Državama i svim zemljama

bivšim članicama SSSR-a⁶ da RF nije spremna da toleriše provokacije po svojim rubnim područjima i da je spremna da povрати svoj uticaj i oružjem, ako to bude bilo neophodno (Forca i Stojković, 2014).

U prvom Konceptu nacionalne bezbednosti Ruske Federacije, uvedenom ukazom predsednika Ruske Federacije od 17. decembra 1997. godine N 1300, termin „nacionalna bezbednost“ nije definisan. Međutim, značenje izraza „bezbednost“ dato je u prvom ruskom zakonu „O bezbednosti“ 1992. godine, u kojem je definisan kao stanje zaštite vitalnih interesa pojedinca, društva i države od unutrašnjih i spoljašnjih pretnji (Zakon RF „O bezopasnosti“, 1992).

Strategija nacionalne bezbednosti Ruske Federacije (eng. *The Russian Federation's National Security Strategy*; rus. *Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*) osnovni je dokument strategijskog planiranja koji definiše nacionalne interese RF i strategijske nacionalne prioritete, ciljeve, zadatke i mere u sferi unutrašnje i spoljne politike usmerene na jačanje nacionalne bezbednosti Ruske Federacije. Strategija je predvidela dugoročne nacionalne strategijske interese, i to jačanje odbrane zemlje, obezbeđivanje nepovredivosti ustavnog poretka, suvereniteta, nezavisnosti i nacionalnog i teritorijalnog integriteta Ruske Federacije, jačanje političke i društvene stabilnosti, razvoj demokratskih institucija, podizanje životnog standarda, poboljšanje zdravlja stanovništva i osiguravanje stabilnog demografskog razvoja zemlje, očuvanje i razvoj kulture i tradicionalnih ruskih duhovnih i moralnih vrednosti, povećanje konkurentnosti nacionalne ekonomije, učvršćivanje statusa Ruske Federacije kao vodeće svetske sile, čije akcije imaju za cilj održavanje strategijske stabilnosti i obostrano korisnih partnerstava u policentričnom svetu (*The Russian Federation's National Security Strategy*, 2009). Nacionalni interesi osiguravaju se sprovođenjem sledećih strategijskih nacionalnih prioriteta: nacionalna odbrana, državna i javna bezbednost, ekonomski rast, nauka, tehnologija i obrazovanje, zdravstvena zaštita, kultura, ekologija živih sistema i racionalno korišćenje prirodnih resursa, strategijska stabilnost i ravnopravno strategijsko partnerstvo. Strategijski ciljevi nacionalne odbrane treba da se postignu u okviru sprovođenja vojne politike kroz strategijsko odvrtačanje i sprečavanje oružanih sukoba, poboljšanje vojne organizacije države i oblika i metoda za raspoređivanje Oružanih snaga Ruske Federacije, drugih trupa, vojnih formacija i agencija, povećavajući spremnost Ruske Federacije za mobilizaciju i spremnost snaga i sredstava civilne odbrane. Međusobno povezane političke, vojne, vojnotehničke, diplomatske, ekonomske, informacione i druge mere razvijaju se i sprovode kako bi se osiguralo strategijsko odvrtačanje i sprečili oružani sukobi. Ove mere imaju za cilj odvrtačanje upotrebe oružane sile protiv RF i zaštitu njenog suvereniteta i teritorijalnog

⁶ Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, skraćeno SSSR, država koja je postojala od 1922. do 1991. godine.

integriteta. Strategijsko odvrtačanje i sprečavanje oružanih sukoba postižu se održavanjem kapaciteta za nuklearno odvrtačanje na dovoljnom nivou, dok Oružane snage Ruske Federacije i druge trupe i vojne formacije i tela to postižu održavajući na potrebnom nivou borbenu gotovost. Da bi osigurala strategijsku stabilnost, Ruska Federacija čini sve potrebne napore da održi na najnižem nivou potencijal odvrtačanja u sferi strategijskih ofanzivnih naoružanja (*The Russian Federation's National Security Strategy*, 2009). Analizom najbitnijih segmenata ove strategije možemo konstatovati da se strategijsko odvrtačanje u Ruskoj Federaciji, pored razvoja i opremanja nuklearnim i ofanzivnim naoružanjem kao težišnim merama odvrtačanja, sprovodi i nekim drugim merama koje su samo navedene, a koje predstavljaju najobimniji, najkompleksniji i možemo reći najbitniji segment strategijskog odvrtačanja. Radi se o političkim, vojnim, vojnotehničkim, diplomatskim, ekonomskim, informacionim i drugim merama (što je detaljno obrađeno u narednom delu ovog istraživanja).

Strategija nacionalne bezbednosti Ruske Federacije iz 2009. zvanoljena je 2015. godine (rus. *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации*, 2015), a na izmene je uticalo više činilaca. Naime, u ovom periodu dogodio se niz bitnih promena – povratak Krima Ruskoj Federaciji 2014. godine, unutrašnji sukobi – građanski rat u istočnoj Ukrajini, u regiji Donbas (Donjeck i Lugansk), snažno pojavljivanje i uticaj Kine na međunarodnoj sceni i konsolidovanje odnosa sa RF, uključenost zapadnih država u rat na severu Afrike (tzv. Afričko proleće) od 2011, posebno u sukobe unutar Sirije i Libije od 2014. godine, razmeštanje protivraketskog sistema NATO-a u Evropi, kriza koja je zahvatila Evropsku uniju od 2015. godine, poznata kao „migrantska kriza“. U Strategiji nacionalne bezbednosti Ruske Federacije iz 2015. godine izazovi, rizici i pretnje nacionalnoj bezbednosti navedeni su u okviru drugog i četvrtog poglavlja, t. 7–29 i posebno t. 43 (Forca, 2022).

Tabela 1. Prikaz izazova, rizika i pretnji u strategijama nacionalne bezbednosti RF iz 2009. i 2015. godine

<i>Strategija nacionalne bezbednosti RF iz 2009. godine</i>	<i>Strategija nacionalne bezbednosti RF iz 2015. godine</i>
širenje NATO-a ka granicama RF	obojene revolucije i korupcija
globalni terorizam	povećanje broja zemalja koje poseduju nuklearno oružje
delovanje transnacionalnih kriminalnih organizacija i grupa i porast korupcije	porast biološkog i hemijskog oružja
militarizacija svemira	NATO pretnja i proces militarizacije u zemljama koje okružuju RF

militarizacija svemira	NATO pretnja i proces militarizacije u zemljama koje okružuju RF
ekstremističke delatnosti nacionalističkih, religioznih, etničkih i dr. organizacija	problem Ukrajine i porast nestabilnosti u Evropi
delatnosti specijalnih službi i organizacija stranih država	suzdržavanje od proizvodnje nuklearnog oružja
sajber i vojne pretnje	informacioni rat
sukobi u okruženju	ugroženost ekonomske stabilnosti
ekonomska kriza	pad u razvoju naprednih tehnologija
nedostatak pitke vode	jačanje sive ekonomije
proliferacija konvencionalnog oružja i oružja za masovno uništenje	porast korupcije i kriminalnih aktivnosti pre svega u nerazvijenim zemljama
razmeštanja raketnih sistema	korišćenje vojne snage u slučajevima kada je narušena bezbednost nacionalnih interesa
	delatnosti specijalnih službi i organizacija stranih država

Izvor: Milenković, 2020.

Analizirajući u ova dva dokumenta registrovane izazove, rizike i pretnje po bezbednost države Ruske Federacije, što je prikazano u Tabeli 1 (oblici ugrožavanja države koji su uglavnom iz nadležnosti rada službi bezbednosti koje treba identifikovati i kojima se treba suprotstavljati), možemo da konstatujemo da su vrlo realno evidentirani i javnosti dostavljeni na uvid, bez sakrivanja i lažiranja, što najbolje potvrđuju aktuelna zbivanja u RF, Ukrajini i dr. Rizici i pretnje koji su sada aktuelni na teritoriji RF u suštini su upravo taksativno navedeni u ovim dokumentima od pre par godina, počev od problema sa Ukrajinom, zatim sajber i vojne pretnje, ekonomske krize i dr. Analizirajući Tabelu 1. možemo da zaključimo da se radi o velikom broju oblika ugrožavanja bezbednosti, prema kojima bi trebalo da se težišno sprovodi odvrtaćanje od države.

Strategija nacionalne bezbednosti RF iz 2021. godine (rus. *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, 2021*) jednostavno je

morala da zameni strategiju iz 2015. godine, jer se dogodilo dosta toga u međunarodnim odnosima što je uticalo da RF pristupi usvajanju novog dokumenta. Navešćemo nekoliko bitnih događaja. U SAD na predsedničkim izborima 2016. godine pobedio je Donald Tramp, kada je i u Strategiji nacionalne bezbednosti SAD iz 2017. godine označio RF i Kinu kao glavne protivnike SAD (Forca, 2022). Zatim, Evropska unija usvojila je 2016. godine Globalnu strategiju za zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku i otpočela proces istupanja Ujedinjenog Kraljevstva iz Unije, koji je formalno završen 2020. godine. NATO je u svojim stratezijskim konceptima označio RF kao glavni remetilački faktor bezbednosti u svetu i nastavio sa jačanjem vojnih efektivita u zemljama susedima, kao i jačanjem protivraketskog štita. SAD su otpočele otvorene sukobe s Kinom u domenu ekonomije i RF po pitanju uticaja na bezbednost Evrope, a nastavile su sa drugim zapadnim državama i uvođenje sankcija RF zbog sukoba s Ukrajinom, zbog Krima i drugih razloga (Forca, 2022). Odvrtaćanje u ovoj strategiji iz 2021. godine određeno je u tački 40, u kojoj se navodi da će u sprovođenju vojne politike *stratezijskim odvrtaćanjem* pored oružanih snaga RF biti angažovane i druge trupe, vojne formacije i organi. Naglašena je potreba održavanja dovoljnog nivoa sposobnosti (između ostalih) nuklearnog odvrtaćanja. Posebno je interesantan deo propisan u tačkama 41–47. *Državna i javna bezbednost*, kao i 48–57. *Informaciona bezbednost*, gde je decidno i vrlo detaljno predviđen veći deo neobaveštajnih aktivnosti i način preventivne zaštite od istih, odnosno mera i zadataka koje bi trebalo da preduzimaju nadležni organi radi odvrtaćanja u svom delokrugu rada – dodeljenim nadležnostima (Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, 2021).

Vojna doktrina Ruske Federacije (rus. *Военная доктрина Российской Федерации*) je sistem stavova zvanično prihvaćenih u državi o pripremi za oružanu odbranu Ruske Federacije. Na osnovu analize vojnih opasnosti i vojnih pretnji Ruskoj Federaciji i interesima njenih saveznika, Vojna doktrina formuliše glavne odredbe vojne politike i vojnoekonomske podrške za odbranu države. Vojna doktrina propisuje vojne mere zaštite nacionalnih interesa zemlje i interesa svojih saveznika tek nakon iscrpljivanja mogućnosti korišćenja političkih, diplomatskih, pravnih, ekonomskih, informativnih i drugih instrumenata nenasilne prirode. Tačka 8. vojne doktrine pod paragrafom *m*) definiše sistem nenuklearnog odvrtaćanja – da je to kompleks spoljnopolitičkih, vojnih i vojnotehničkih mera usmerenih na sprečavanje agresije na Rusku Federaciju nenuklearnim sredstvima. U tački 21. vojne doktrine jedna od predviđenih mera je i održavanje globalne i regionalne stabilnosti i potencijala nuklearnog odvrtaćanja na dovoljnom nivou (Военная доктрина Российской Федерации, 2014). U ovom delu istraživanja izdvojena je samo suština odvrtaćanja prema vojnoj doktrini koja se u delu segmenata dosta poklapa sa Strategijom nacionalne bezbednosti Ruske Federacije, ali i naglašava nenuklearno odvrtaćanje, kao i druge instrumente nenasilne prirode.

Koncepti odvrtaćanja Ruske Federacije na strategijskom nivou

Ovaj deo istraživanja mogli bismo započeti izjavom generala Valerija Gerasimova (*Valery Gerasimov*), načelnika Generalštaba oružanih snaga Ruske Federacije: „Danas je očigledno da granica između mira i rata se zamagljuje“ (Roberts, 2020, 19). Teoretičari definišu kao deo spektra sukoba koji ne uključuje oružana neprijateljstva *sivu* zonu (eng. *gray zone*). Dalje, u određenju sive zone, između ostalih, naglašavaju se ruske „aktivne mere“ protiv zapadnih građana. Siva zona definisana je kao deo spektra sukoba koji ne uključuje oružana neprijateljstva. U jednom smislu to je zona mira, s obzirom na odsustvo rata. Ali nije mirno, utoliko što je sukob u toku, uključujući i razne vrste vojnih akcija. U izvesnom smislu termin siva zona obuhvata staru ideju: traženje prednosti bez troškova i rizika rata. Protivnici Zapada ponovo su osmislili ratovanje i ponovo je osmišljen sukob. Katalog aktivnosti ruske sive zone je impresivan i alarmantan. Uključuje, na primer, „aktivne mere“ protiv ciljeva uticaja radi ubistva takozvanih državnih neprijatelja, mešanje u zapadne izborne procese, informacionu konfrontaciju strategija, akcije za zamrzavanje sukoba oko njegove periferije i (ponovno) potvrđivanje uticaja u regionima pod uticajem SAD (Roberts, 2020). Takve aktivnosti se dobro usklađuju sa primarnim ciljevima velike ruske strategije. Moskva i Peking očigledno žele da se regulišu regionalni problemi unutar kojih slede korak po korak, ali uvek na način koji pada ispod praga vojnog odgovora SAD i/ili njihovih saveznika. Ovo je strategija „skuvane žabe“, koja nastoji da izbegne „kulminacijske tačke“ i umesto toga se oslanja na ometanje i podelu unutar demokratija radi promene činjenica na terenu. Strategijski, potreban je pristup odozgo prema dole. Trebalo bi da se gradi na tri glavne ideje. Prvo, SAD mogu zajedno sa svojim saveznicima da podrže već postojeću regionalnu bezbednost, gde će ta podrška biti uslovljena postavljanjem svojih zahteva, koji će dovesti do ostvarivanja određenih dobitaka za SAD i saveznika(e), što bi uz konstantna dalja uslovljavanja nastavilo privrženost kolektivnoj bezbednosti i zajedničkim vrednostima. Drugo, oni mogu promeniti strategijsku ravnotežu i vremenom uticati na snažnije konkurentske strategije u nauci, tehnologiju i druge sektore, čime se nagrizi prisilni potencijal protivnikove vojne sposobnosti. Treće, SAD i njihovi saveznici mogu stvoriti priliku za obnovu i poboljšanje političkih odnosa (Roberts, 2020). Kada čitamo ovaj deo napisanih neobaveštajnih aktivnosti, koje iznosi ovaj teoretičar sa Zapada (Roberts je bio u Obaminoj administraciji i na još dosta državnih dužnosti) o ruskim merama, naravno da je sve to isto, ako ne i mnogo šireg spektra u službama bezbednosti, odnosno neobaveštajnim aktivnostima koje je izvodio i izvodi Zapad, SAD.

Mnogi zapadni analitičari zaokupljeni su time da RF planira operacije „hibridnog ratovanja“ protiv članica NATO-a. Kao što je navedeno u prethodnom delu istraživanja o vojnoj doktrini RF, sam termin hibridnog rata nije deo ruske vojne doktrine. Kada se izjašnjavaju ruski analitičari, za njih je

hibridni rat zapadna konstrukcija, dok je u Strategiji nacionalne bezbednosti i u teorijskoj raspravi u upotrebi širi koncept, strategijsko odvracanje. Ovaj koncept je deo zvanične strategije i bitan je za analizu sadašnje i buduće bezbednosti i odbrambene politike RF. Možemo zaključiti da je strategijsko odvracanje koncept koji obuhvata ono što drugi nazivaju doktrinom „hibridnog ratovanja“ RF, rusku sposobnost za prinudom (The Russian Federation's National Security Strategy, 2009). Taj koncept, „strategijsko odvracanje“, mnogo je širi od zamišljenog zapadnog koncepta odvracanja. Mada u njegovom nazivu stoji odvracanje, on nije u potpunosti odbrambeni, već sadrži kako odbrambene nuklearne, nenuklearne, tako i „alate – instrumente“, uglavnom tajnog karaktera, koji su ofanzivnog karaktera – najčešće nevojni alati za odvracanje. Ova evolucija odvracanja nastoji paralelno da prati promene u primeni novih tehnologija u razvoju naoružanja i vojne opreme u konceptu odvracanja poslednje generacije kao defanzivne komponente i one druge, putem sve češćeg preduzimanja prinude i drugih nevojnih alata (političkih, diplomatskih, propagandnih, ekonomskih, naučno-tehničkih, ideoloških, sajber i dr.), odnosno ofanzivne komponente. Karakteristika im je da se koriste i u doba mira i rata. Predstavljaju niz postupaka, mera suzdržavanja, odvracanja i prinude. U ovim aktivnostima primenjuju se sva raspoloživa sredstva za odvracanje ili dominiranje sukobom.

Tabela 2. Prikaz izazova, rizika i pretnji u strategijsko-doktrinarnim dokumentima SAD i RF

<i>Strategija nacionalne bezbednosti SAD iz 2017. godine</i>	<i>Strategija nacionalne bezbednosti RF iz 2015. godine</i>
revizionističke sile Kina i RF	globalne nestabilnosti
otpadnički režimi Severna Koreja i Iran	nuklearna bezbednost
radikalne islamske terorističke organizacije	proliferacija konvencionalnog oružja i oružja za masovno uništenje
kriminalne organizacije	korupcija
posedovanje nuklearnog oružja od strane „lakih režima“	razmeštanje raketnih sistema
ekspanzija terorizma	zapadna podrška rušenju ukrajinske vlade
porozne granice SAD	obojene revolucije
migrantska kriza	biološko oružje
opasnosti od sajber napada	NATO pretnja
proliferacija oružja za masovno uništenje	informacioni rat
biološke pretnje	prirodne katastrofe

Izvor: Milenković, 2020.

Na osnovu ove komparacije izazova, rizika i pretnji navedenih u strategijskim dokumentima SAD i RF (Tabela 2) možemo konstatovati da je analiziranim dokumentima zajedničko da su kao bezbednosne pretnje kod ovih velikih sila prepoznati terorizam, organizovani kriminal, proliferacija oružja za masovno uništenje, regionalni sukobi i slabe države koje mogu biti uzrok sukoba širih razmera, sajber napadi, ilegalne migracije i biološke pretnje. Pored zajedničkih pretnji, njih karakteriše i zajednička opterećenost jedna drugom, odnosno posvećenost jedna drugoj i opasnostima koje predstavljaju jedna za drugu (Milenković, 2020). Navedene pojave su u nadležnostima službi bezbednosti SAD i RF, te iz tog razloga nije moguće kvalitetno sagledavati ova i slična dokumenta bez sagledavanja mesta i uloge, odnosno uticaja koji ispoljavaju službe bezbednosti na pomenute izazove, rizike i pretnje (kako u njihovom stvaranju i/ili ustanovljavanju, tako i suprotstavljanju).

Poznati američki diplomata Kenan (*Gerge F. Kennan*) nazvao je akcije poput sabotaže, dezinformisanja i političke destabilizacije „merama bez rata“ (eng. *Measures short of war – MSW*) (Marjanović i Mićović, 2025). Te mere nisu ratne generalno, a predstavljaju akcije države protiv države.

Stanje u državi (inferiorno, ekonomski i u posedovanju i razvoju modernog konvencionalnog naoružanja u odnosu na velike sile) primoralo je Rusku Federaciju prvenstveno nakon zvaničnog kraja Hladnog rata, pa skoro čitavu narednu deceniju, da se oslanja na odvracanje, a naročito na nuklearno odvracanje od pretnji bezbednosti. Velike promene u međunarodnim vojskama, politička situacija, tehnološki razvoj, iznudili su preispitivanje uloge ruskog strategijskog naoružanja u globalnom i regionalnom odvracanju. Odvracanje je dospelo u prvi plan ruske strategijske misli sa upotrebom dostupnih alata. U evoluciji može se identifikovati nekoliko faza posle Hladnog rata. Možda je razmišljanje o ratnom odvracanju bilo prvo pitanje koje se postavljalo. Ruski teoretičari su nakon demonstracija vazduhoplovnih snaga SAD i sposobnosti preciznog udara devedesetih godina vrlo odgovorno postavljali pitanje kako da nuklearnim oružjem odvrte konvencionalne pretnje. U poređenju jedne velike sile poput SAD ili saveza (NATO) u ovom periodu sa Ruskom Federacijom možemo da zaključimo da je RF zaostajala u razvoju i opremanju vlastitih konvencionalnih kapaciteta i da je bila dosta inferiorna. Odgovor na ovu pretnju, prema zapadnim naučnicima, bio je nastanak teorije o deeskalaciji (Bruusgaard, 2016). Naime ova teorija primenjivana je 1999. godine u pokušaju da se iskoriste nuklearne sposobnosti na najefikasniji mogući način protiv konvencionalno nadmoćnijeg protivnika. Sledeće je nadoknađivanje konvencionalne inferiornosti, što je teoretičare tokom dvehiljaditih godina dovelo do fokusa na to kako se u kombinaciji mogu koristiti nuklearne i konvencionalne sposobnosti radi kvalitetnijeg odvracanja kako od konvencionalnih, tako i od nuklearnih pretnji. U periodu od 2009. godine

i donošenja Strategije nacionalne bezbednosti Ruske Federacije uvodi se novi termin, „strategijsko odvrtaćanje“, što dovodi do širenja razmišljanja o uključivanju nenuklearne i nevojne komponente. Ograničena efikasnost nuklearnog u odvrtaćanju od konvencionalnog oružja i sve prisutnije netradicionalne pretnje bezbednosti date su u ruskim razmatranjima. Usledila je zatim nadogradnja nuklearnog koncepta odvrtaćanja u savremenim pretnjama. Ruska Federacija potencira nekoliko pretnji, i to američki vojnotehnološki napredak i posebno balističko-raketnu odbranu. To se doživljava kao potkopavanje ruskih strateških nuklearnih snaga. Sve rasprostranjenije, opasnije, nevidljivije i delotvornije po bezbednost države su nevojne pretnje ruskoj bezbednosti, pretnje ruskoj ekonomskoj bazi resursa i političkoj koheziji. Ništa manje nisu bitne pretnje u informativnoj i kulturnoj sferi (suprotstavljanje dezinformacijama, „falsifikovanje istorije“, podiranje istorijske, duhovne i patriotske tradicije na polju odbrane države i dr.), kao i u IT sferi (sajber napadi i druge pretnje). Formalni rat je i dalje klasičan, međutim nevojna sredstva, pored upotrebe u ratu, sve vreme se koriste u doba formalnog mira. Važno je naglasiti i da pored određenih izjava najviših državnika da su određene države u ratu, to se ne odnosi na formalni sukob, odnosno rat, već upravo na nevojne sukobe. Tako SAD i RF ili NR Kina i SAD nisu u formalnom ratu. Novi izazovi, rizici i pretnje primoravaju Rusku Federaciju da razmišlja o tome kako da se suprotstavi novim izazovima, rizicima i pretnjama, te shodno zahtevima politike i osposobljenim kadrom to da sprovede u delo raspoloživim savremenim sredstvima. Mogućnosti su u tom pogledu ogromne (Bruusgaard, 2016). Na osnovu navedenih činjenica nije moguće dati precizan odgovor o ruskom strateškom položaju i sposobnosti da učestvuje u operacijama ispod praga sukoba. Moguće je opisati ih kao hibridni rat, kratkotrajnu strategiju, novu generaciju ratovanja ili sukob u sivoj zoni. Ruska Federacija preduzima više nivoa sukoba, ali sve dok ne dosegnu nivo preko kojeg je nadmašuju SAD i NATO. U ruskoj strategiji intenzivna je primena konvencionalnih i nevojnih sredstava kako bi postigli svoje strateške ciljeve. Naravno, sve se to događa i sprovodi do onog momenta dok ne iniciraju vojni odgovor SAD. Strateški ciljevi Ruske Federacije uključuju slabljenje odnosa NATO-a radi sticanja dominacije u Evropi.

Nezapadni koncepti odvrtaćanja, prema Adamskom (*Dmitry Adamsky*), što predstavlja zvanični ruski koncept odvrtaćanja, duboko je ukorenjen u holističkim shvatanjima. Ova holistička shvatanja obuhvataju elemente i odvrtaćanja i prinude, mogu se odvijati pre, tokom i posle rata, a prelaze iz vojnih u civilne domene. Odvrtaćanje u RF znači upotrebu pretnji, ponekad praćenih upotrebom sile (gde prepoznajemo ofanzivni karakter). Ono se sprovodi radi uticaja na odvrtaćanje protivnika, zatim da ga primora na promene u postupcima i odlukama koje donosi, pa da oblikuje strateško okruženje u okviru kojeg se sve to dešava. Nezapadni koncept

odvraćanja je proaktivnog pristupa, obuhvata čitav spektar strategijske interakcije uključujući sprečavanje pojave pretnje na prvom mestu u miru ili ne, zatim korišćenje sile u krizi ili ratu, ili oblikovanje strategijskog okruženja posle. Moć koju prepoznajemo u odvraćanju RF proizilazi upravo iz mogućnosti upotrebe kako vojnih, tako i nevojnih instrumenata. Tako odvraćanje od više domena (eng. *cross-domain deterrence*), prema Adamskom, uključuje nuklearni, svemirski i informacioni domen. Adamski objašnjava da je na strategijskom nivou u RF pojam o vojnoj pobedi RF ostao i kao takav već predstavlja u nuklearnoj strategiji pojačani efekat u segmentu odvraćanja (Adamsky, 2021). Bitne karakteristike odvraćanja prema Sveijsu i Osingi (*Tim Sweijs & Frans Osinga*) su sledeće. U novoj eri nadmetanja velike sile su iznedrile nove pojmove poput hibridnog rata, sive zone, novog totalnog rata, graničnog rata i sl. Prinuda se sprovodi kroz razne vojne i nevojne aktivnosti (ekonomski pritisak, dezinformisanja, podsticanje političke korupcije, sajber napade, davanje oružja opozicionim grupama, špijunažu i dr.). Ova dva teoretičara zaključuju da su odgovori na ove i njima slične pojave kod analitičara na Zapadu stvorili novi pojam, i to odvraćanje od više domena (eng. *cross-domain deterrence*). U suštini uveličavaju se faktori uspešnosti odvraćanja koji uključuju informacioni domen, ekonomski domen i snažne političke volje (Osinga & Sweijs, 2021).

Rotman (*Maarten Rothman*) istražuje odvraćanje kao metod koji upotrebljava predsednik Ruske Federacije Vladimir Putin radi sprečavanja eventualnih demokratskih pobuna. On dodaje da je neophodno sagledavati potencijal da moćna država vojnim pretnjama može obeshrabriti narodne pokrete i suprotstaviti se na takav način svojim protivnicima. Kada govori o odvraćanju i prinudi, Rotman pretpostavlja da su iz Putinove perspektive prisutne dve strategije da obeshrabre sami sebe ili odvrate demokratske pobune: gušenje od strane vlasti pogođene zemlje i pretnje intervencijom protiv prodemokratskih demonstranata ili potencijalnih demonstranata, bilo u znak podrške savezničkim režimima tokom ustanka ili kao kazna posle njihovog svrgavanja. Razlog odvraćanja je ujedno i domaća i spoljna pretnja. Uspeh domaće represije zavisi od lokalnih ograničenja i simpatija, uključujući i osoblje bezbednosnih službi. U zaključku Rotman iznosi da je u interesu RF da povremeno potencira medijsku tematiku koja podstiče ovaj odnos, stvarajući incidentne situacije (Rothman, 2021).

Brzo razvijajući segment tehnologije sa potencijalno značajnim uticajima na nacionalnu bezbednost predstavlja veštačka inteligencija. SAD i druge države razvijaju veštačku inteligenciju za veliki broj vojnih funkcija. Veštačka inteligencija je našla primenu u velikom broju segmenata našeg društva, prikupljanju i analizi obaveštajnih podataka, logistici, sajber operacijama, informacionim operacijama, komandovanju i kontroli i za razna poluautonomna i autonomna vozila. Veštačka

inteligencija je bila uključena u vojne operacije u Iraku i Siriji. Kina težišno razvija veštačku inteligenciju za donošenje brzih i bolje informisanih odluka, kao i u razvoju autonomnih vojnih vozila. Ruska Federacija je aktivna u razvoju vojne veštačke inteligencije, prvenstveno robotike. Veštačka inteligencija ima potencijal da pruži brojne prednosti u vojnom kontekstu, ali ona može i da dovede do pojave različitih izazova, pa i rizika, ako ne i pretnji (Hoadley & Sayler, 2020).

Perspektivni projekti u odvrtaćanju Ruske Federacije

U RF jedno od tumačenja *informacione bezbednosti* je da ona obuhvata sagledavanje stanja bezbednosti informacionog prostora i njegovo obezbeđivanje, stanja infrastrukture u kojoj se informacije koriste i da li se koriste za predviđenu namenu, kao i stanja informacija i težinu narušavanja tajnosti, integriteta i dostupnosti, zatim ekonomsku i finansijsku komponentu (Яsenev, 2017, 8).

Pretnja od sajber (kiber) rata je prisutna. To je potvrđeno računarskim napadima na Estoniju tokom aprila i maja 2007. godine (Putnik, 2012). Tip napada bio je relativno konvencionalan. Radilo se o prvom slučaju da su svi akteri u zemlji bili istovremeno na udaru, od političkih, medijskih i ekonomskih, što je dovelo do ogromnih problema u funkcionisanju države. Radilo se o prvom događaju gde je sukob u sajber prostoru poprimio političku dimenziju. Ovaj sukob je veoma lako mogao da eskalira u ratni sukob. Mnogi smatraju ovaj konflikt prvim sajber ratom. Međutim, samo godinu dana nakon ovih događaja RF je u avgustu 2008. godine ponovo optužena za izvođenje sajber napada, sada na Gruziju (Putnik, 2012). Možemo konstatovati da se radi o ugrožavanju suvereniteta države, gde je Ruska Federacija nesumnjivo pokazala šta je moguće da se dogodi jednoj zemlji poput Estonije ili Gruzije ukoliko bi se ponašala suprotno interesima Ruske Federacije, mada u slučaju Estonije ne treba isključiti i učešće drugih država s obzirom na epilog postupaka vođenih vezano za ove napade (jedno lice ruske nacionalnosti iz Estonije kažnjeno je novčanom kaznom od oko 1.120 evra) i u Estoniji je formiran NATO centar za odbranu od sajber pretnji. Ovo je jedan od primera transformacije strategije odvrtaćanja, odnosno da pored nuklearnog, postoje i drugi instrumenti koji mogu navesti državu na postupke u skladu sa interesima matične države koji se koriste do momenta dok se ne proceni da je ipak neophodna određena vrsta vojne intervencije⁷ (krajnja faza), kada primena ovih instrumenata odvrtaćanja dobija druge zadatke, koji se sprovode

⁷ Na osnovu izjave Valerija Gerasimova (*Valery Gerasimov*), načelnika Generalštaba oružanih snaga RF (eng. *Chief of the General Staff RF*): „Danas je očigledno da granica između mira i rata se zamagljuje“ (Roberts, 2020), možemo u ovom delu istraživanja zaključiti da samim tim i granica između odvrtaćanja i ratnog stanja „se zamagljuje“.

uglavnom pod nadzorom službi bezbednosti, nastavkom primene neobaveštajnih aktivnosti (tokom borbenih aktivnosti). Stvaranje novog instrumenta koji je u jednom momentu reaktivan (ofanzivan), sve dok ne postane dovoljna opasnost po život i funkcionisanje ključnih infrastruktura jedne države, predstavlja prekretnicu transformisanja strategije odvracanja u sajber odvracanje u 21. veku.

Ruska Federacija je najavom predsednika Vladimira Putina 2018. godine, pa zatim testiranjem i uvođenjem u operativnu upotrebu hipersoničnog oružja samo 20 meseci nakon tog govora novog tipa hipersoničnog oružja kodnog imena „Avangard“, koje leti 20 puta brže od brzine zvuka „cik-cak“ trajektorijom, što ga čini neuhvatljivim za protivraketnu odbranu, prema Bogdanu Stojanoviću, obesmisliło megalomanske projekte ulaganja u raketnu odbranu i stvaranje neprobojnih „kišobrana“ (Stojanović, 2020). Hladnoratovski koncepti uzajamnog osiguranog uništenja i strategije odvracanja bili bi dovedeni u pitanje. Hipersonično oružje predstavlja vid garancije njegovog očuvanja vojne moći. Uvođenjem hipersoničnog oružja u operativnu upotrebu RF je onemogućila prevagu strategijske ravnoteže SAD sistemima protivraketne odbrane. Radi se o naoružanju koje se kreće pet i više puta brže od brzine zvuka, što neverovatno skraćuje vreme reagovanja protivnika prilikom eventualne intervencije. Hipersonične rakete će pružiti novu eru odvracanja, što će definitivno biti privilegija najbogatijih država (Stojanović, 2020). U govoru 2018. godine Vladimir Putin je najavio i nove balističke rakete „Kinžal“, interkontinentalnu balističku raketu „Sarmal“, prve krstareće rakete na nuklearni pogon neograničenog dometa kodnog imena „Burevestnik“, podvodni dron na nuklearni pogon „Posejdon“ i mornaričke hipersonične rakete „Cirkon“. Ukoliko i deo ovih sistema uđe u operativnu upotrebu oružanih snaga RF, to će dovesti do ozbiljnih promena u odvracanju u narednom periodu.

Nije isključen eventualni razvoj dronova koji bi uz masovnu (u „obliku rojeva“) upotrebu (bez mogućnosti suprotstavljanja ili uz delimičnu mogućnost suprotstavljanja uz izuzetno velike finansijske troškove – cena sredstava koja se angažuju u obaranju dronova i vrednosti same bespilotne letelice nije srazmerna) izvršavali određene zadatke u svrhu odvracanja, noseći male, ali u ogromnom broju eksplozivne ili neke druge agense. Razvoj IT sektora događa se vrtoglavom brzinom, koju naprosto nije moguće ni propratiti u realnom vremenu, tako da u ovim oblastima, pored sajber napada, mogu se očekivati i novi alati u suprotstavljanju državama, odnosno odvracanju i novim operacijama ispod praga sukoba. Angažovanje i mogućnosti prilagođavanja velikih sistema poput oružanih snaga, pa i službi bezbednosti izuzetno tromih institucija (u brzini sprovođenja promena) i usklađivanje kadra, sredstava i načina rada sa novim izazovima, rizicima i pretnjama, predstavice mogućnost bržeg i kvalitetnijeg odvracanja u budućnosti. Strategijsko odvracanje velikih sila

uglavnom je vezano za ostvarivanje državnih dugoročnih ciljeva primenom određenih oblika prisile, javno i/ili tajno. Odvrtaanje je vezano za razvoj novih tehnologija, što je umnogome direktno uticalo na evoluciju koncepta. Razvoj i posedovanje nuklearnog naoružanja i drugih novih tehnologija, programa vezanih za naoružanje i vojnu opremu određuju koncept strategijskog odvrtaanja, a pogotovo revolucionarna otkrića koja mogu čak i u potpunosti da izbace iz upotrebe čitava sisteme u svrhu strategijskog odvrtaanja jedne ili više država ili saveza (Marjanović, 2022).

Dorn i Brinkel (*Cees van Doorn & Theo Brinkel*) istražuju još jednu tehniku odvrtaanja, a to je otpornost na moći hibridnih pretnji (prvenstveno govorimo o neobaveštajnim aktivnostima) i njihove mogućnosti narušavanja integriteta političkih, ekonomskih, društvenih i drugih struktura u državama. U teoriji hibridni rat otvara širok spektar mogućnosti korišćenja svih dostupnih tehnika, taktika i instrumenata osim samog rata. Dezinformacije koje eksploatišu društveni mediji su vrlo bitna tehnika, instrument odvrtaanja. Otpornost predstavlja sposobnost pojedinca, zajednice, organizacije ili nekog drugog entiteta da bude spreman za poremećaje, da se prilagođava novonastalim okolnostima i dalje odrasta, funkcioniše uz njih. Nemoguće je odbraniti se od svih pretnji. Efikasno odvrtaanje obično zavisi od jake odbrambene sposobnosti i političke odlučnosti da se nešto preduzme. Kada se govori o informacionom ratu, odlučujuća sposobnost je poricanje upotrebe oružja. Istinitost, doslednost i poštovanje dogovora su totalna suprotnost kampanjama dezinformacija (tzv. odvrtaanje delegitimizacijom). Otpornost se manifestuje i u zajedničkim vrednostima i ciljevima. Vladavina ljudskih prava, sloboda, poverenja u društvo je suštinski deo koji predstavlja otpornost (Doorn & Brinkel, 2021). Kada govorimo o otpornosti jednog društva, tada nikako ne možemo a da ne sagledamo sve tehnike koje su primenjivane u realizaciji nekog događaja i to da ne proveravamo tako što ćemo potvrđivati jedan isti podatak preko različitih medija, izvora (misleći da smo ga tako proverili) koji su na jednom platnom spisku jedne organizacije, službe bezbednosti-države kao nekog krajnjeg nevidljivog korisnika. To su česte zamke koje se mogu vrlo lako podvesti pod dobro pripremljenu dezinformaciju. Glavna odlika svakog društva je povećanje otpornosti, tzv. *resilience* (eng.), što bi trebalo da bude povećanje znanja i borba za što kvalitetniji dolazak do znanja. Nakon obaranja malezijskog putničkog aviona ruskom raketom, u medijima se postavljalo pitanje ko bi stvarno isplanirao da obori avion raketom (sistemom) koju(i) je on napravio i da to u 21. veku ostane sakriveno od javnosti?

Takođe, pokušaj dezinformisanja od strane prozapadnih medija, na čelu sa Ukrajinom, Litvanijom, Letonijom, Estonijom, Poljskom, o navodno raketama oružanih snaga RF koje su u Poljskoj (selo Pševodov) ubile dve osobe 15. novembra 2022. godine radi uvlačenja NATO-a u direktan sukob sa RF (17. novembra 2022. ova saznanja objavilo je više medija: Euronews Srbija; BBC; Guardian; Tanjug i dr.), predstavljao je „jeftinu kopiju“

primene neobaveštajnih aktivnosti službi bezbednosti Zapada da preko sredstava medija – kao što je to bio slučaj pijace „Markale“ u Sarajevu, Srebrenice u BiH, Račka na Kosovu i Metohiji, hemijskih laboratorija u Iraku, Iranu – sprovedu dezinformisanje i obmanu s ciljem opravdavanja bombardovanja nekoga ili otpočinjanja novih sukoba.

Arbatov (*Alexey Arbatov*) napominje da su u proteklim decenijama nuklearne sposobnosti RF i SAD značajno smanjene, ali je rizik od nuklearnog rata veći nego što je bio na kraju Hladnog rata. On opisuje kako uvođenje novih faktora, kao što je pojava hipersoničnih projektila, svemirsko oružje, sajber instrumenti i integracija veštačke inteligencije u nuklearni sistem komandovanja, dovodi do velikih pretnji. Sistemi ranog upozoravanja mogu biti napadnuti ili izvršena obmana, prevareni novim svemirskim i sajberom sposobnostima. Hipersonične rakete čine zemaljske radare nevažnim i značajno skraćuju vreme za reagovanje nakon detekcije satelitskih sistema, koji nisu u potpunosti pouzdani (Arbatov, 2021).

Vraćamo se na izjavu Gerasimova „...granica između mira i rata se zamagljuje“, već navedene u ovom istraživanju i konstatujemo da se zamaglila i granica između odvrtačanja i rata. Tako imamo pojavu još jednog instrumenta – uspon privatnih vojnih kompanija (eng. *Private Military Companies-PMCs*) iz RF, koji se podudario sa razvojem vojne doktrine i strategije u RF u vezi sa upotrebom i ulogom nedržavnih aktera (bez obzira na prefiks „vojne“, njihova upotreba u miru i angažovanjem nedržavnih aktera) u sukobu. Sukob međutim traje i u miru upotrebom nedržavnih aktera od strane oružanih snaga RF (odnosno službi bezbednosti RF), pa se veruje da se značaj informacija i političkog uticaja povećao u savremenim sukobima, zbog čega su netradicionalni oblici prinude posebno važni. Angažovanjem *PMCs* nude se četiri potencijalne prednosti RF, što predstavlja osnovu za upotrebu ovakvih kompanija: poricanje, izbegavanje nezgoda, brzo raspoređivanje (pa i povlačenje) i jeftinija upotreba od upotrebe konvencionalnih (oružanih) snaga. Procene službi bezbednosti SAD su da bi se upotreba *PMCs* mogla povećati⁸ u

⁸ Prema proceni Bovea (*Andrew S. Bowen*) koja je data u periodu formiranja privatne vojne kompanije „Mocart grupa“ (eng. *PMC „Mozart Group“*), nju je prema saznanjima javnih medija navodno formirao bivši pripadnik Oružanih snaga SAD, Marinskog korpusa, (engl. *United States Marine Corps*), pukovnik Endi Milbern (*Andrew Milburn*), koji je navodno penzionisan 2019. godine, a mediji naglašavaju njegovo penzionisanje i da je grupu formirao „privatno“ (čime oružane snage, službe bezbednosti, odnosno države, na ovaj način izbegavaju eventualne posledice nastale angažovanjem ovakvih i sličnih kompanija, pa su česte pojave navodnih penzionisanja pripadnika oružanih snaga država koje podržavaju neku stranu u sukobu i slanje navodnih „pensionera“ u sukobe širom sveta uz tajnu saglasnost državnih struktura). Milbern je američki državljanin i „Mocart grupa“ se prema zvaničnim izjavama u medijima nije bavila trgovinom oružja, nošenjem oružja, već samo obukom trupa, hitnim evakuacijama i humanitarnim radom (Bowen, 2020). Angažovanje ove grupe bilo je odgovor ruskoj „Vagner grupi“ u Ukrajini.

budućnosti (Bowen, 2020). Veliki broj prozapadnih i proistočnih medija objavio je 5. novembra 2022. godine vest o otvaranju centra PMC „Vagner“ u Sankt Peteburgu i da je Jevgenij Prigožin počeo da širi spektar aktivnosti od čisto paravojnog delovanja prema okupljanju pronalazača i drugih specijalista, prvenstveno u oblasti ITS i drugih naprednih tehnologija (radi primene u drugim domenima – neobaveštajnim aktivnostima).

Zaključak

Neophodnost normativne i strukturne uređenosti u državi radi pravovremenog planiranja, organizovanja i sprovođenja odvrtaćanja od neprijateljskih pretnji koje ugrožavaju nacionalnu bezbednost matične države danas je vidljivija nego ikada do sad. Strategijska dokumenta daju pravac i smernice strukturi države (kako na stratejskom, tako i na operativnom, pa do taktičkog nivoa) radi sprovođenja politike odvrtaćanja jedne države (RF, SAD, Izrael i dr.). Veći deo učesnika u tim normativima odvrtaćanja ostaju i dalje precizno neodređeni (zadržava se tajnost u preciznoj hijerarhiji poslova ko i šta obavlja u konceptu odvrtaćanja), mada se prema poslovima i zadacima dodeljenim u ovim dokumentima može prepoznati deo strukture države (javni ili onaj „tajni“, od službi bezbednosti do PMC, ako se uopšte može koristiti naziv „privatne“) koji će biti angažovan u odvrtaćanju, i u ofanzivnim, i u defanzivnim aktivnostima odvrtaćanja, gde su snage odvrtaćanja otkrivene ili se samo pretpostavlja da su otkrivene uglavnom tek nakon realizacije određenih, najčešće neobaveštajnih aktivnosti službi bezbednosti, često angažovanih u „sivoj zoni“ ili tokom realizacije sukoba u podršci.

Razvoj složenih, najčešće oružanih sistema zaštite država predstavlja dugotrajan i kompleksan postupak koji obuhvata aktivnosti od razvoja projekta, ispitivanja, proizvodnje, do odobrenja za operativnu upotrebu u oružanim snagama i često se radi o izuzetno skupim projektima, ali je potrebno shvatiti da je za kompleksne sisteme zaštite vrlo često izuzetno složeno i dugotrajno osposobljavanje njihovih korisnika. Brzinu promena koju nosi razvoj informaciono-telekomunikacionih tehnologija nije moguće propratiti paralelno sa razvojem složenih sistema. Jedna mala inovacija, tehnološka promena, može dovesti do anuliranja kompletnih sistema zaštite jedne države i stvaranja nadmoći nad možda u tom trenutku i daleko superiornijim neprijateljem (npr. upotreba bespilotnih letelica male vrednosti, naspram složenih i skupocениh protivvazduhoplovnih odbrambenih sistema, ili upotreba supersoničnih raketnih sistema sa visokim manevarskim sposobnostima naspram nemoćnih letelica ili opet PVO sistema, kao i u svetu ITS gde sajber napadi blokiraju čitave države u sajber prostoru – primer Estonije, informacione operacije i selidba sukoba u „sivu zonu“ – primer Ukrajine, svet dezinformacija, obmana – primer Krim, podrška vojnim operacijama

Gruzija i dr., uz dominaciju uticaja službi bezbednosti prvenstveno u primeni neobaveštajnih aktivnosti, mogu napraviti veliku prednost u odvracanju.

Uloga znanja, obrazovanja, obuke, tehničkog razvoja u povećanju kvaliteta nacionalne bezbednosti države je ogromna. Sagledavanjem aktivnosti koje se najviše primenjuju u odvracanju, sa težištem na upotrebi neobaveštajnih aktivnosti, prvenstveno radi podrške spoljnoj politici države (od političkih aktivnosti, ekonomskih, propagandnih, pa do paravojnih aktivnosti i sve učestalijim sajber napadima), možemo doći do sagledavanja alata koji se primenjuju u navedenim aktivnostima i kroz njihovu analizu u metodologiji primene neobaveštajnih aktivnosti ustanoviti način njihovom suprotstavljanju, kao i snage koje će to sprovesti u delo ili realizovati slične zadatke dodeljene od matične države, uz finansijsku podršku realizacije ovih aktivnosti.

Literatura

- Dmitry Adamsky, (2021). Deterrence à la Ruse: Its Uniqueness, Sources and Implications, School of Government, *Diplomacy and Strategy*, IDC Herzliya University, Herzliya, Israel (In: Osinga, F. & Sweijjs, T. (2021). Deterrence in the 21st Century - Insights from Theory and Practice, *Annual Review of Military Studies 2020*, NL Arms Netherlands, T.M.C. Asser Press, Hague, Netherlands, 161-175).
- Alexey Arbatov, (2021). Nuclear Deterrence: A Guarantee for or Threat to Strategic Stability?, Center for International Security, Primakov National Research Institute of World Economy and International Relations (IMEMO), Moscow, Russia (In: Osinga, F. & Sweijjs, T. (2021). Deterrence in the 21st Century - Insights from Theory and Practice, *Annual Review of Military Studies 2020*, NL Arms Netherlands, T.M.C. Asser Press, Hague, Netherlands, 65-86).
- Andrew S. Bowen, (2020). *Russian Private Military Companies (PMCs)*, September 16, 2020, IF11650, Version 8, Congressional Research Service (CRS), USA.
- Kristin V. Bruusgaard, (2016). Russian Strategic Deterrence, *Survival, Global Politics and Strategy*, vol. 58 no. 4, August-September 2016, 7-26.
- Cees Doorn, & Theo Brinkel, (2021). Deterrence, Resilience, and the Shooting Down of Flight MH17, Netherlands Defence Academy, Breda, The Netherlands (In: Osinga, F. & Sweijjs, T. (2021). Deterrence in the 21st Century-Insights from Theory and Practice, *Annual Review of Military Studies 2020*, NL Arms Netherlands, T.M.C. Asser Press, Hague, Netherlands, 365-383).

- Daniel S. Hoadley & Kelley M. Sayler, (2020). Artificial Intelligence and National Security, Updated November 10, 2020, Congressional Research Service, R45178, Version 10. *Tim Sweijs & Frans Osinga*.
- Osinga Frans, & Sweijs Tim. (2021). *NL Arms Netherland Annual Review of Military Studies 2020, Deterrence in the 21st Century - Insights from Theory and Practice*. The Hague, The Netherlands: T.M.C. Asser Press, 503-529.
- Bred Roberts, (2020). On Theories of Victory, Red and Blue, *Livermore Papers on Global Security* No. 7, Lawrence Livermore National Laboratory, Center for Global Security Research, June 2020.
- Maarten Rothman, (2021). "This Has Triggered a Civil War": Russian Deterrence of Democratic Revolts, The Netherlands (In: Osinga, F. & Sweijs, T. (2021). *Deterrence in the 21st Century- Insights from Theory and Practice*, Annual Review of Military Studies 2020, NL Arms Netherlands, T.M.C. Asser Press, Hague, Netherlands, 311-325).
- The Russian Federation's National Security Strategy. (2009). Russian Federation Presidential Edict 537 dated 12 May 2009, „On the Russian Federation's National Security Strategy Through 2020”, *Sobraniye zakonodatelstva Rossiyskoy Federatsii*, Moscow, the Kremlin.
- Vojna doktrina Ruske Federacije, (2014). *Военная доктрина Российской Федерации*, Predsednik Ruske Federacije, V. Putin, 25. decembra 2014. N Pr-2976.
- Milica Vujanić i sar. (2011). Rečnik srpskog jezika, Izmenjeno i popravljeno izdanje, *Matica srpska*, Novi Sad, Copyright 2011 Matica srpska, 1251.
- Закон РФ „О безопасности“, (1992). Ведомости Съезда народных депутатов и Верховного Совета Российской Федерации, 5 март 1992. г. № 2446-I (с изменениями от 25 декабря 1992 г., 24 декабря 1993 г., 25 июля 2002 г., 7 марта 2005 г., 25 июля 2006 г., 2 марта 2007 г., 26 июня 2008 г.).
- Zoran Marjanović, (2022). Uticaj novih tehnologija na koncept strateškog odvrtaćanja velikih sila, *Osmo međunarodna naučna konferencija Primena novih tehnologija u menadžmentu*, ANTiM 2022, 15. april 2022. godine, Beograd, Srbija, Zbornik radova, 253-268.
- Zoran M. Marjanović, Mićović Marija, (2025). „Američki koncept odvrtaćanja u posthladnoratovskom periodu“. *Bezbednost*, 1/2025, Beograd, 87-101.
- Mirjana Milenković, (2020). Zapadni Balkan kao potkompleks u teoriji regionalnog bezbednosnog kompleksa. (*Doktorska disertacija*). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka.
- Nenad Putnik, (2012). Kiber ratovanje – novi oblik savremenih društvenih konflikata. (*Doktorska disertacija*). Beograd: Fakultet bezbednosti.

- Bogdan Stojanović, (2020). „Hipersonično oružje: Poremećaj strateškog balansa ili nova trka u naoružanju?“, *Čovek, prostor, tehnologija, ideje: međunarodna bezbednost u trećoj dekadi 21. veka, NIP Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine*, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije; realizovao Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine, 155–177.
- Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, (2021). National Security Strategy of the Russian Federation-NSS RF, 2021, Официальные сетевые ресурсы Президента России, 2 July 2021. Москва, Кремль, 2 июля 2021 года, N400.
- Božidar Forca, Biljana Stojković, (2014). „О hijerarhiji strategijskih dokumenata“. *Vojno delo*, leto/2014, Beograd, 145–165.
- Božidar Forca, (2022). „Nova strategija nacionalne bezbednosti Ruske Federacije“, *Bezbednost*, 1/2022, Beograd, 53–71.
- Яснев, В. Н. (2017). Конспект лекций по информационной безопасности, Федеральное Агентство По Образованию Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования, Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, Институт экономики и предпринимательства, РФ, Нижний Новгород.